

Teori är inte praktik

Lars Kebbon

Ulla Lundhs och medarbetares kritik är motiverad och träffande men på den avgörande punkten skjuter de snett över målet och marscherar in i den återvändsgränd där många "omvårdnadsteoretiker" redan samlats, framhåller i nedanstående artikel Lars Kebbon, docent i psykologi, Uppsala universitet och sedan flera år verksam bl a inom programmet för omvårdnadsforskning i Uppsala.

Huvudproblemet är att omvårdnadsteorierna inte är teorier utan att en olycklig sammanblandning mellan omvårdnadsarbete och omvårdnadsforskning hela tiden äger rum. Om man skiljer mellan dessa begrepp torde risken för "förvetenskapligandet" av vårarbetet bli mindre. Eftersom omvårdnadsproblematiken har många facetter måste också forskningen vara mångsidig, vilket den också är idag.

Lundh, Söder och Waerness har noterat att så omvårdnadsteorier inte sällan presenteras både pretentiöst och med falsk blygsamhet. Båda delarna är lika irriterande och det är begripligt att man blir provocerad. Eftersom det dessutom finns viss risk för att en missriktad grupplojalitet inom omvårdnadsskrået skapar en okritiskt värdsam hållning som förhindrar avslöjandet av ev tontigheter och nya kejsarkläder är det bra för omvårdnadsforskningen att en kritisk debatt tas upp. Med detta vill jag också ha sagt att jag finner mycket av författarnas kritik motiverad och träffande.

Dessvärre är det dock så att de på den avgörande punkten skjuter snett över målet och själva marscherar in i den återvändsgränd, där många "omvårdnadsteoretiker" redan samlats.

Huvudproblemet är nämligen inte, såvitt jag förstår, att omvårdnadsteorierna är normativa, utan att de inte är *teorier*. Det sker hela tiden en olycklig

sammanblandning mellan *omvårdnadsarbete* och *omvårdnadsforskning*. I den svenska presentationen av "Teorier i omvårdnadsarbete" uttalar författarna Egidius/Norberg i ett centralt avsnitt (s 114) viss medvetenhet om detta: ... de framställningar som kommenteras ... (är) inte alltid teorier i vetenskaplig mening. Syftet har ofta varit att vägleda i praktisk sjukvård, administration och utbildning." De tar dock inte konsekvenserna av sin insikt.

För att utveckla vårarbetet behöver man analys och struktur ur vilken man kan härleda handlingsregler. Att beskriva successiva arbetsmoment i en "omvårdnadsprocess" (jfr Egidius/Norberg s 114–115) är ett gott exempel liksom Orems förslag till arbetssätt i vården baserat bl a på en precisering av dess mål. Ett tredje exempel är Paterson/Zderads "humanistiska" modell för omvårdnadsarbetet, som mer betonar intuition och förståelse.

Teorier för vetenskapligt bruk är dock inte detta, dvs i den meningen att de ger förutsättningar för att härleda empiriskt prövbara hypoteser i syfte att förklara och förstå verkligheten. Undantag finns: Rogers och Roy förefaller ge exempel på teoretiska ansatser med vetenskapliga ambitioner. Det är betecknande att de bygger på och inkorporerar annan prövad och etablerad teoribildning från skilda basdiscipliner.

Lundh/Söder/Waerness diskuterar ju just distinktionen mellan handlingsregler och teori, men sveper den i dimma igen genom hanteringen av begreppet "omsorgsrationalitet".

Detta intressanta, sannolikt fruktbara men också riskabla begrepp skulle ju kunna vidareutvecklas i riktning modell för omvårdnadsarbetet. Det borde också som fenomen kunna göras till föremål för kritisk forskning eller kanske rentav kunna vara utgångspunkt för teoribildning. Sådan forskning och teori måste dock rimligen bli både "rationell" och "abstrakt" som all vetenskap. Jag har svårt att tro

att omvårdnadsforskningen skulle må väl av att rekommenderas bli "irrationell" till skillnad från annan "rationell" vetenskap. Om man skiljer mellan omvårdnadsforskning och omvårdnadsarbete torde också risken med "förvetenskapligande" av vårdarbetet bli mindre.

Forskning med hjälp av teorier kan sedan förhoppningsvis ge både praktisk och säkerställd kunskap som underlag för vårdarbetet, men detta påverkas naturligtvis samtidigt av många andra faktorer: utbildning, erfarenhet, ideologi, ekonomi och annat.

Eftersom omvårdnadsproblematiken har många facetter måste forskningen vara mångsidig, vilket den enligt min verklighetsbild också är idag. Lundh/Söder/Waerness' beskrivning är därvidlag icke rätt-

visande. Förutom den objektivt systematiserande inriktningen – vällovligen i sig – förekommer ju uppmärksammade försök att med "hermeneutik" och kvalitativa metoder fånga psykologiska skeenden. Att personliga, sociala och kulturella bakgrundsförhållanden borde beaktas mer i sjukvård och vårdforskning är nog sant, men det är knappast omvårdnadsforskningen som bör kritiseras: om någonstans är det där man gör det.

Vad omvårdnadsforskningen kan kritiseras för är däremot att man är beskäftigt snabb med att göra egna teorier i stället för att utnyttja befintlig teorbildning inom angränsande, etablerade vetenskaper. Det finns bättre sätt att utveckla sin identitet och markera revir.

Är det så illa ställt med omvårdnadsteorierna?

Margareta Hedén-Chami

Den situation som Ulla Lundh och medarbetare presenterar är i flera avseenden oroväckande. Den typ av teorier vilka författarna menar är karaktäristisk för omvårdnadsforskningen idag är uppenbart ensidigt formulerad i ett utifrånperspektiv på människan/patienten. Att vara sjuk betyder olika saker för olika människor. Problemet kan dock inte lösas genom att byta ut begreppet omvårdnad mot begreppet omsorg. Vad som krävs är en annan kunskapssyn där omvårdnad innehåller närhet, inlevelse och förståelse, framhåller i nedanstående inlägg Margareta Hedén-Chami, universitetslektor vid institutionen för tillämpad psykologi i Uppsala.

Efter att ha tagit del av Lundhs, Söders och Waerness' artikel, inställer sig omedelbart frågan: "Är det så illa ställt med teorierna på omvårdnadsområdet?"

Jag är själv inte inläst på omvårdnadsteorier och kan därför inte ta ställning till, huruvida författarnas sammanfattning av rådande teorier är riktig eller ej. Om deras sammanfattning är riktig, är det i högsta grad ett lovvärt syfte att peka på den oroväckande situationen.

Det är framförallt i två avseenden jag finner den presenterade situationen oroväckande.

Den första aspekten gäller, vad författarna menar är normativa teorier. Normativa teorier är inte bra. Teorier är bra som tjänare men dåliga som herrar. Teorier kan – om de inte är alltför förenklade –